

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute

ISSN 1308-2922 E-ISSN 2147-698

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 11.04.2017 ✓Accepted/Kabul: 12.04.2017

DOI: 10.5505/pausbed.2017.43154

KADIN AÇISINDAN KENTE İLİŞKİN MEKÂN PRATİKLERİ

Gül AKTAŞ*

Özet

Toplumsal ve siyasal olanın en yoğun ve farklı perspektiflerle biçimlendiği kent dokusunda, bireyin eşitlik mücadelesi, kararlara katılması, özel ve kamusal alanda varolması, iktidar ve toplumsal yaşam alanındaki yapıp etmeleri cinsiyetin farklı temsilleri ile karşımıza çıkmaktadır. Kent yaşamı bireylere bir yandan toplumsallığını gerçekleştirme için farklı bir zemin hazırlarken aynı zamanda bu toplumsallık içinde cinsiyete ilişkin anlam kodlarını da yeniden üretmektedir. Dolayısıyla kent kendi sosyo-kültürel dokusuyla kadın ve erkeğe farklı yaşam alanlarında farklı özgürlükler, fırsatlar, güvenlik ve güvence hizmetleri sunarken kentsel mekân, bir anlamda cinsiyetlendirilmiş bir alan olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kent, kadının yaşam alanını ev ve ev içi ile özdeşleştirirken erkekleri gündelik pratikler içinde toplumsal yaşamın farklı alanlarına yönlendirmektedir. Bunun toplumsallaşma, istihdam, eğitim ve siyasi alanda kadın-erkek arasındaki mekânsal ayrışmayı ve eşitsizliği de keskin sınırlarıyla karşımıza çıkartması önemli bir toplumsal problem olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla cinsiyet rolleriyle erkeklik ve kadınlık tanımlarının toplumsal (yeniden) yapılandırılması sürecinde mekânsal ayrışmalar ve mekânla ilişkiler kritik önem taşımaktadır. Cinsiyet ilişkilerinin (yeniden) yapılandırılmasının niteliği, sosyo-mekânsal yapının değişken doğasını hem yansıtmakta hem de etkilemektedir (Alkan, 2009:13).

Bu noktadan yaklaştığımızda, bu çalışma, farklı biçimlerde yaşanan cinsiyet dinamiklerinin kent kültüründeki izlerini bulmayı ve kadın-erkek açısından mekânın dokusuyla cinsiyetin ne şekilde ilişkilendirilebileceğini, mekânın kadına ve erkeğe ne tür anlamlar yüklediğini ve zaman içinde bu anlamların ne şekilde değişip dönüştürüldüğünü ele almayı amaçlamaktadır. Bu sebeple, özellikle, eril kentin cinsiyet pratiklerini hangi kültürel kodlar aracılığıyla bireylere aktardığı ve bunun yeniden üretiminin nasıl sağlandığı bu noktadan çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent kültürü, Mekân, Toplumsal cinsiyet

THE PRACTICES OF URBAN SPACE FROM THE VIEWPOINT OF WOMEN

Abstract

In the urban pattern where the social and the political are shaped in different perspectives, the individual's struggle for equality, his/her participation in decisions, his existence in public and private space, his/her doings in the fields of power and social life appear with different representations of gender. Urban life prepares a ground for the individual to realize his sociality while it reproduces semantic codes concerning gender within this sociality. Therefore, while the city presents different freedoms, opportunities, security and insurance services both to man and woman in different living spaces within its socio-cultural pattern, the urban space appears, in a sense, as a gendered space.

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, DENİZLİ.
e-posta: gaktas@pau.edu.tr.

While the city identifies the living space of women as the house and the interior, it directs men to the different spaces of social life within daily practices. The fact that this highlights spatial differentiation between man and woman in the fields of education, socialization, employment and politics can be analysed as a social problem. Thus, spatial differentiations and spatial relations in the process of reproduction of the definitions of manhood and womanhood are of vital importance. The quality of the (re)production of gender relations both reflect and affect the changing nature of the social-spatial structure. (Alkan, 2009: 13)

Looking in this perspective, this study, aims to find the traces of gender dynamics experienced in the city culture differently and evaluate how the texture of the space can be related with gender, what types of definitions the space impose on man and woman and what shapes these definitions take in time. For this reason, the study attempts to figure out by which cultural codes the masculine city transmits gender dynamics to the individual and how it secures the reproduction of this process.

Keywords: *City culture, Space, Gender*

1.GİRİŞ

Kent gündelik yaşam pratiklerini şekillendirirken sosyal ve kültürel dokuyu da dönüştürür. Kentin kendine özgü bir takım bileşenleri, kimliği ve tarihsel bir arka planı vardır. Bu üç unsur kenti ve kentli olanı zaman içinde farklılaşan bir sosyo-kültürel ve sosyo-tarihsel süreçle karşı karşıya getirir. Bireylerin anlam dünyaları, sosyal birliktelikleri ya da ayrışmaları bu süreç içinde yeni bir biçim kazanır. Bununla birlikte kentler zaman-mekân boyutunda farklı kimliklerin bağlamsal etkilerini ve buna ilişkin mekânsal ayrışmaları birey ve onun yaşam alanına ilişkin yapıp etmeleri noktasında farklı açılardan etkilemektedir. Dolayısıyla mekân, bir taraftan bireyin toplumsallaşma kanallarını üreten ve dönüştüren, diğer taraftan bireyin nesnel ve öznel deneyimlerini şekillendirerek sosyal dünyayı anlamlandırmalarını sağlayan örüntüler sunar.

Kentleri ve kentsel değişimi anlamanın başlangıç noktasını mekânsal yapıları üreten toplumsal ilişki ve süreçler oluşturmaktadır. Kentleşme süreçleri içinde yerel düzeydeki yapılanmalar ve aktörler daha üst ölçeklerden dayatılan ilişki ve verilerin edilgen alıcıları değildir. Kendi çıkarlarını temsil etme çabasında olan yerel güçler bu baskılara yanıt verirler. Bu yüzden kent mekânı, yukarıdan aşağıya gelen bu baskılar ile bunlara aşağıdan yukarıya doğru verilen yanıtlar arasındaki karşılıklı etkileşim etrafında şekillenir (Şengül, 2014:409).

Böyle bir etkileşim alanı kentsel mekân açısından kurumsal yapıları etkilediği gibi cinsiyetler arası ilişki ve ilişkilerin boyutlarını da etkiler. Buradan hareketle, bu çalışma, kadın ve erkeğin farklı simgesel ve görsel anlam kodlarıyla sarmalandığı kent kültürü içindeki konumunu ve kadın ile erkeğe atfedilen kültürel kodların mekânla ilişkilerini sosyolojik olarak analiz etmeye yöneliktir.

Yüzyıllar boyunca kadın ve sokak ikiliği olumsuz çağrışımlarla çevrelenmiş ve dışarıya çıkan kadın toplumun düzenine karşı önemli bir tehdit olarak algılanmıştır. Bunun kökeninde toplumsal rollerin cinsiyete göre inşa edilmesi ve kamusal ile özel alanların buna göre düzenlenmesi yatar. Modern toplumsal hayatın organizasyonunun temelini oluşturan özel-kamusal ayrımı, kadın ve mekân etkileşiminin en belirgin biçimde somutlaştığı alanlardan birisidir. Bu ayrım, özellikle de kentsel ölçekte ele alındığı zaman, kadınların kentteki davranışlarını, pratiklerini ve aynı zamanda hareket alanlarının sosyo-mekânsal sınırlılıklarını açıklamaya imkan veren bir çerçeve sunar (Tuncer, 2015:31).

Kentsel mekân, bireyin gündelik pratiklerini yaşamasına olanak sağlayan ya da bu olanaklardan mahrum bırakan çoklu sosyal ve kültürel görünümü ortaya çıkardığı için tarihten bugüne evrimsel bir öneme sahiptir. Şöyle ki kentsel mekânda yeme-içme yeri olan restoran, kafe ve pastaneler; eğlence yeri olan konser alanları, sosyal klüpler, tatil mekânları; vakit geçirme yeri olan parklar ve bahçeler; sosyal etkinliklerin yapıldığı sinema, tiyatro, sergi salonları, kongre merkezleri kadın ve erkeği bir ölçüde özgürleştirirken bir ölçüde sınırlandırmaktadır. Örneğin evde yemek yemekten restorantta yemek yemeye doğru bir mekân kullanımı Türk toplum hayatına girmiş ve bu en çok kendisini kentte göstermiştir. Veya spor merkezleri artık kentin dokusunda kadınların da rahatça kullanabildikleri mekânlar haline gelmiştir. Kadın-erkek ayrımında erkek, kentsel yaşamda bu tür mekânlara dahil olmayı daha erken dönemlerde tanıırken kadın yeni yeni tanımaktadır. Dolayısıyla bireyler farklı sosyo-kültürel ilişkiler ağı içinde hayat sürerken kent mekânları bireylerin sosyalizasyon, kimlik, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkilerini, statü ve prestijini farklı şekillerde biçimlendirmektedir. Bununla birlikte mekân bireylerin toplumsal yaşamda var olma biçim ve mücadelelerini, tüketim alışkanlıklarını, kamusal alana katılımlarını ve sosyo-ekonomik donanımlarını da belirleyen önemli bir alandır.

Bu noktada kent kültürünü, mekân ve kadın açısından analiz ettiğimizde, kentler ne kadar cinsiyete dayalı farklılıkları, bireylerin mekânlar üzerindeki kullanım ve tasarruf hakkına ilişkin ayrışmaları karşımıza çıkarsa da modernleşmenin bir göstergesi olarak kadın-erkek rollerindeki bütünleşmeye paralel ortak mekân kullanımında bir buluşmayı da karşımıza çıkarmaktadır.

Hukuki düzenlemeler ve bunun kentteki uygulamaları açısından bakılırsa, Türk toplumu için modernleşmenin, bir ölçüye kadar batılılaşmanın başlangıcı mekân olarak İstanbul, zaman olarak Tanzimat'tır diyebiliriz. Tabii ki Osmanlı'da Tanzimat'ın ilanıyla batılılaşma bir büyü gibi toplumun hayatının her yönünü, kapsamamıştır. Gelişmeler zaman içinde olmuş, Balkanlarda bazı şehirler İstanbul'dan önce kısmen bu sürece girmiştir, denebilir. Ancak dini ve/veya geleneksel unsurlar varlığını uzun yıllar sürdürmüştür. Özellikle kadın-erkek-mahrem kavramları bağlamında kent mekânı kadın açısından sorunlarını tam anlamıyla çözememiştir. Bu konuya İstanbul ve büyük kentler özelinde bakıldığında kadın-mekân bağlamında ortaya çıkan görünüm erkek-kadın ikilemi kadar kadınların ait oldukları sosyolojik, dini mensubiyetler temelinde de kendini göstermektedir.

Kadının erkeğe oranla geri planda kalmasının kent kültürü ve mekân bağlamında ortaya çıkardığı farklılık, kadınların kendileri için sosyo-kültürel ve sosyo-politik mensubiyetlerine göre uygun gördükleri mekânları seçme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte kadının erkekle verdiği mekân kullanma mücadelesi kadın özgürlüğünün genel bir konusu olmakla birlikte kadın tarafından oluşturulan farklı sosyolojik birimlerin de bir ölçüde mücadelesine işaret eder. İlk bakışta bir paradoks gibi görünse de bu durum farklı sosyolojik birimlerin kendi kimliklerini oluştururken aynı zamanda kadın kimliği ve cinsiyet ayrımının da ortak bir özelliğini ortaya koymaktadır. Farklı sosyolojik kadın birimlerinin kendi mensubiyetlerindeki erkeklerle bir mekân kullanma çatışması yaşaması yine kentlerde kendini göstermektedir. Çünkü tesadüf nüfus birliktelikleri, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, heterojenlik, yardımlaşma duygusu

ve kendini ifade edebilme kanallarının kısıtlı olması gibi kent yaşamına özgü nitelikler mekân kullanımında eşitsizlikleri gündeme getirmektedir.

Farklı bir açıdan yaklaşıldığında kent, mekânsal açıdan farklı aktörleri zaman zaman yüz yüze ilişkiler boyutunda bir araya getirirken bu ilişkilerin derinliklerine inmeye müsaade etmez ve daha uzak, sanal ilişkiler ağı kurar. Bu durum kırdan kente göç eden kadın için sorunlu bir alandır. Çünkü kendi toprağından, etkileşim halinde olduğu komşuluk ve akrabalık ilişkilerinden koparılan kadın tesadüfi birlikteliklerin ve sanal ilişkilerin içinde kendine yer arar. Böyle bir süreç kadın açısından kente ve kendine yabancılaşmasına sebep olur. Bu çerçevede kent mekânları kadın açısından etnografik bir analizi gerekli kılmaktadır. Kırdan ise mekân kullanmada cinsiyet farklılıklarının niteliğı kentten görece olarak farklıdır ve kırsal alan kadın açısından keskin mekânsal ayrışmaları gündeme gerektirmemektedir. Çünkü kırsal yaşam alanı mekân açısından kadın-erkek için yoğun işbirliğini, birincil derecede anlık ilişkileri, yardımlaşma ve ortaklaşa hareket etmeyi gerektirecek etkileşimleri karşımıza çıkardığı için mekânsal bütünleşme daha kolay yaşanmaktadır. Bununla birlikte paradoksal açıdan yaklaştığımızda; cinsiyet farklılığını kabul eden tartışma zemininde kırsal kesimde cinsiyete dayalı bir mekân ayrışmasından bahsetmek mümkündür, ancak ayrımın kent gibi hızlı bir evrim geçirmediğini hesaba katmak gerekir. Bir başka ifadeyle, eski zamanlardan beri tarım ve hayvancılığa dayalı hayat tarzlarında kadın-erkek rollerinin kent kadar belirgin bir bütünleşme ve ayrışma evrimi göstermediğı aklı gelmektedir. Kadının çalışma hayatına girmesiyle birlikte kadın-erkek rol bütünleşmesi, gecikmeli de olsa beraberinde kent mekânını kullanmada bir bütünleşmeyi gündeme getirmiştir. Feminist eleştirilerin ve önemli ölçüde daha temel olan insan hakları eleştirilerinin bu konudaki katkıları yadsınamaz.

Tarihsel süreçte sosyolojik ve antropolojik çalışmaların yanı sıra Türk roman ve hikâye geleneğı edebiyat sosyolojisi açısından kentte önemli kadın-mekân görünümlerini farklı perspektiflerden analiz etmektedir. Bu da kent kadınının farklı mekânlardaki konumunu ve mücadelesini farklı bir yaklaşım ve coğrafya üzerinden irdelemek açısından önemlidir. Bu konu, edebiyat sosyolojisinde kadın-mekân gibi başka bir çalışmanın konusu olabilir.

Bugün modernleşme ve küreselleşme bağlamında bakıldığında ise ekonomik, sosyal ve kültürel boyutta yaşanan dönüşümler, nüfus yoğunlukları, bireylerin beklentileri ve toplumsal etkileşim ağlarının farklılaşması, bilgi ve teknoloji ağlarının hızlı bir biçimde gelişmesi, coğrafi komşuluk birimlerinin konjonktürel yapısı ve medyanın rolü, kadın ile erkeğın ortak mekân kullanımını zorunlu kılmıştır. Fakat bir başka gerçek, modern zamanların kadına tanıdığı özgürlük alanları kadar zaman boyutunda, örneğın belirli mekânların gece geç saatlerde kadınlar için güvenlik açısından risk teşkil etmesi de gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.

2.KADINLARIN KAMUSAL ALANLARA KATILMASINI ENGELLEYEN KENT HALLERİ

Kentsel yaşam, kentin alt ve üst yapılarına bağlıdır. Kentsel alt yapılar, cinsiyetçi roller ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle, kadınların ve erkeklerin kenti farklı deneyimlediğı yerlerdir. Kentin alt yapısı, kentsel hizmetlerin kullanılmasına aracılık eden tüm fiziki yapılar anlamına gelir ve sadece şebeke sistemlerini değil, bina, otobüs durağı, araba parkı, yeşil alan, spor alanları gibi hizmet sunumuna aracılık eden

tesis ve araçları da kapsar. Kentsel üst yapı, yaşam biçimidir; kamusal-özel alan ayırımında üretim ve toplumsal yeniden üretimi kentin sürdürülmesinin ana unsurları olarak tanımlar. Kent plancıları ve mimarların kenti ve binaları tasarlarken “kadının yeri evidir” kurgusu geleneksel aileyi norm olarak alır ve dolayısı ile kentler kadınları dışlayıcı, eve kapatıcı formda görür (Kaypak, 2015:484).

Kadın ve erkeğin gündelik yaşamın kendilerine sunduğu fiziksel imkânları kullanma konusundaki eşitsiz ilişkilere tarihsel süreçte baktığımızda öncelikli olarak aile hayatının geleneksel unsurlarının günümüze nasıl taşındığı ile başlamak yerinde olacaktır. Bu açıdan baktığımızda Osmanlı toplumunda ailenin yaşam dünyasını kırdı köyün, kentte mahallenin belirlediğini söyleyebiliriz. Mahalle insanının içinde yaşadığı tipik hane biçimiye avlulu evdi. Avlulu evler, ev içi yaşamı dış dünyadan yalıtacak ve mahremiyeti en üst düzeye çıkaracak şekilde tasarlanmıştı. Bu yüzden avlulu evlerin pencereleri sokağa değil, avluya bakmaktaydı.

Mahalleler, dar sokaklar ve dehlizler tarafından çevrelenmişti. Yerleşim alanları olarak kullanılan mekânların önemli bir kısmının mahremiyet endişesiyle inşa edilmiş avlulara ayrılması, sokağı haliyle daraltıyordu. Bu yerleşim alanlarının belirgin bir başka özelliği de çıkmaz sokakların fazla olmasıydı. Çağdaş kentlerde sokaklar, kentsel ulaşımı ve bütünleşmeyi sağlamak amacıyla insan akışını kolaylaştıracak şekilde tasarlanır. Bu yüzden sokakların birbirine bağlanması esastır. Oysa geleneksel yerleşim birimlerinde amaç insan akışını kolaylaştırmak değil, aile hayatının güvenlik ve mahremiyetini sağlamaktır (Aytaç, 2014:301)

Üretim biriminin aile olduğu geleneksel toplumlarda yeniden üretimin önemli bir kısmı ev/hane etrafında gerçekleşiyordu. Genelde iki-üç katlı evlerde üst katlar yaşam alanı olarak kullanılırken alt katlarda yine kadınların çalışmasına göre tasarlanmış atölyeler bulunmaktaydı. Bu atölyeler biçki-dikiş, tekstil işlerinin bir uzantısı olan işler olabileceği gibi, pazara sunmak için hazırlanan ekmek, tarhana, mantı, reçel, turşu gibi gıda yapımına yönelik işleri de içerebiliyordu. “Kadın işi” olarak kabul edilen işler evin alt katında ya da evin yan tarafına yapılan küçük bir oda şeklindeki bölmede gerçekleştiriliyordu. Eğer bu kırsal alan ve bir köy evi ise hemen evin yanına yapılan küçük bir barakada hayvanların sağılması, yemlerinin verilmesi gibi kadın tarafından gerçekleştirilen işleri ve bahçede meyve-sebze yetiştirilmesi gibi doğrudan kadın katılımını sağlayan yeniden üretim alanı olan gündelik pratikleri içeriyordu. Dolayısıyla kadınlar ev/hane içinden çok uzaklaştırılmadan üretim sürecine dahil oluyorlardı. Bu süreci Bora (2011:59), *Kadınların Sınıfı* adlı çalışmasında şu şekilde ifade eder. “On dokuzuncu yüzyılda, hane halkı gelişiminin araştırılması sırasında rastlanan en çarpıcı olgular, hanenin kamusal kaygılardan kopuşu ve son derece özel bir dünyaya geçişi ile ev hayatının özenle düzenlenmesidir. Evin dünyanın pisliklerinden uzak, masum ve temiz bir yer olarak tasarlanması, “erkeklerin “dış” dünyaya açılırken kadın ve çocukları bu temiz dünyada bırakmaları, içinde yaşadığımız kültürün en belirleyici ve güçlü örüntülerinden biri, belki de birincisidir”.

Geleneksel toplumlarda daha statik olan mekânsal örüntüler sanayileşme, hızlı kentleşme, göç, boşanma ve şiddetin artması gibi faktörler nedeniyle daha dinamik ve sorunlu bir noktaya taşınmıştır. Farklı toplumsal gruplar ile heterojen bir yapı sergileyen kentler işsizlik, yoksulluk, suç gibi unsurların artış göstermesiyle de kadınlar açısından güvensizliğin, korku ve endişenin merkezi haline gelmiştir. Kentin özellikle belli saatleri

ve belli mekânları kadın açısından dışlayıcıdır. Bu nedenle kadınların çalışma yaşamına dahil olabilmesi için erkeklere nazaran daha seçici davranmaları gerekir.

Bu açıdan baktığımızda kentsel mekânlar, insanların zihinlerinde güvenlik derecelerine göre kümelenir ve kadınların büyük bir bölümü güvenlik tehditleri nedeniyle bazı mekânlardan uzak dururlarken zorunlu kaldıkları durumlarda bir erkeğin muhtemelen yaşamayacağı korku ve endişeyi hissederler. Bilişsel haritaları böyle şekillenir. Bu korku ve endişenin kadınların davranışlarını yapılandırdığını ve cinsiyetlendirilmiş toplumsal rolleri güçlendirdiğini savunan Day, güçsüzlüklerinin vurgulanması nedeniyle kamusal alanın kadınlar için daima tehlikeyle birlikte anıldığını belirtir. Sonuçta yasal olarak bir engel bulunmamasına rağmen “kadının güvenilmez mekânlara salıverilmemesi” düşüncesi ve bu düşüncenin içselleştirilmesi nedeniyle kamusal denilen alan doğrudan olmasa da dolaylı olarak kadınlara yasaklanmıştır. Çoğu kadın kendilerine toplumsal olarak yasaklanmış, erkek nüfusunun yoğun olduğu yerlere gitmeyi ve geç saatlerde sokaklara çıkmayı “zaten istemez”, çünkü “normal” olan budur. Kamusal denilen alan bütün kadınlar için belirli bir sınırlandırma barındırırken bazı kadınların bu sınırlandırmadan aldıkları pay daha fazladır. Sınıfsal aidiyet, inançlar, gelenekler, kültür ve benzeri unsurlar kadınların kamusal alan kullanımının süresini ve biçimini belirler (Cantek vd., 2014: 123-124).

Kentte kadınların hareket alanı erkeklerinkinden çok daha dardır. Kentsel ulaştırma sistemleri, geleneksel aile modelinde çalışan erkeğe göre ve onun işe gidişini en kısa yoldan yapması için tasarlandığından kadınlar için kısıtlayıcı olmaktadır. Kadınların hareketliliği, işe gidiş-gelişi ulaşım araçlarını kullanması ve yaptıkları seyahatlerin kalıpları erkeklerinkinden farklıdır. İş ve ev arasında en kısa yolu genelde evli çalışan kadınlar kat ederler. Konut ve iş yerlerinin banliyöleşmesi, işe gidiş süresini artırmakta ve bu en çok kadınları etkilemektedir (Kaypak 2015:485).

Sonuç olarak, kentsel çevrenin biçimi kadınların ikili rolünün zorluklarını daha da ağır kılmaktadır. Evlerin ve komşuluk birimlerinin tasarımı, bütün zamanını ev yaşamını düzenlemeye ayıran bir kişiyi varsaymaktadır. Özellikle boşanmayla sayıları giderek artan tek ebeveynli ailelerin üyesi olan kadınların kentin olanaklarından sınırlı şekilde yararlanmasında önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bununla birlikte kadınların ev yaşamı ile çalışma yaşamı arasında denge sağlayacak ve üzerindeki sorumluluk ve baskıyı azaltacak mekanizmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kadının kamusal alanda var olmasını kolaylaştıracak yaşlı, çocuk ve engelli bakım hizmetlerini düşük maliyetle sunacak yerel yönetimlerin politikalarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel Hakları tanımlayan uluslararası bir belge olan Avrupa Konseyi’nce kabul edilen 1992 tarihli “Avrupa Kentsel Şartı”na göre yerel yönetimler; güvenli, temiz ve sağlıklı bir kentsel çevrede yaşama, konut edinme ve çalışma hakkı, sağlık, eğitim ve sosyo-kültürel etkinliklerden yararlanma hakkı, ulaşım ve dolaşım hakkı, yaşadığı yerleşime ilişkin kararlara katılma ve bunları denetleme hakkı gibi temel kentsel haklardan bir yerleşmede yaşayan tüm insanların cinsiyet, yaş, inanç, toplumsal, ekonomik, siyasal konum ve fiziksel ya da psikolojik engellilik durumlarına bakılmaksızın eşit olarak yararlanmasını sağlamakla yükümlüdür” ifadesi kent yaşamında erkeklerin olduğu kadar kadınların da görünür olmasını pekiştirir nitelikte maddeler içermektedir (Kaypak, 2015:486).

3.KENT MEKÂNLARININ SOSYO-KÜLTÜREL İKLİMİ

Mekânın kent düzleminde dönüşümü, sosyo-kültürel pratikler açısından aktörlerin toplumsal deneyimlerini ve birbirleri ile olan beklenti ve çatışmalarını içerir. Bu durum kadın ve erkek açısından yeni ayrışmaları ve/veya etkileşimleri doğurur. Bir başka ifadeyle kadın ve erkeğin deneyimleri kimi zaman ortaklıklar üzerinden ilişkilerini sürdürmelerine yardımcı olurken kimi zamanda varlıklarını tehdit ve baskı altında hissettiklerinde kendilerini içinde buldukları ortak mekândan çeker ve yeni bir mekânsal oluşumun temellerini atarlar. Bu mekânlar yoğunluklu olarak sadece kadına ya da erkeğe ait mekânlar şeklinde bir ayrışmaya tabi tutulur.

Bu çerçevede, cinsiyet dinamiklerinin sergilendiği mekânın ve özellikle kent dokusunun kadın ve erkeği hangi açılardan etkilediğini, kadın ve erkeğin mekânlardan nasıl etkilendiğini görmek önemlidir. “Eri” ve “dişil” olanın kent düzleminde nasıl inşa edilip sürdürüldüğü sosyolojik tabanda farklı bakış açılarının ortaya konmasını gerektirmektedir. Bu noktadan yaklaştığımızda, toplumsal cinsiyeti inşa eden “kültürel kodlamalar” ilk olarak gündelik yaşam pratiklerinde kadını ev içi/özel alanda, erkeği kamusal alanda karşımıza çıkarmaktadır.

Kadın ve erkeğe ilişkin geleneksel söylemler, her ne kadar onların yaşamsal sınırlarını tanımlayarak kendini yeniden üretse de mekânlara dair yeni ve farklı düzenlemeler toplumsal dönüşümlerle birlikte karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kentte yaşayan kadınların çalışma yaşamına dahil olmasıyla birlikte özel alan kadın için sadece evle sınırlanmamış, kadına farklı toplumsal etkinlikleri gerçekleştirebileceği alanlara kavuşma imkânı tanımıştır. Farklı mekânlarda kadın ve erkek açısından farklı deneyimler, sınırlılıklar ya da özgürlükler yaşandığı için cinsiyet rolleri ve ona dayalı işbölümünün ortaya çıkardığı iktidar ve otorite ilişkileri mekân kullanımında farklı pratikleri gündeme getirmiştir.

Kurumsal boyutları Tanzimat’la (1839) İstanbul (kent) ile başlayan Osmanlı modernleşmesinde erkek ve kadına farklı roller biçilmiş, kadın erkeğe bağımlı olarak tarif edilmiştir. 19. yüzyıl ikinci yarısına kadar, en azından Gülhane Hatt-ı Şerifi’ne dayalı üst yapı düzenlemesine kadar, Osmanlı’da klasik ataerkillik yaygın olduğu için, doğrudan kadın konusu olmasa da bu tarihten itibaren modernleşme farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Bu farklılıklar hem Osmanlı’nın geleneksel bir topluma yaslanmasıyla hem de kadının her açıdan kontrollü modernleşmesine olan inançla ilgilidir. Bir ölçüde değişimin emniyet sübabı ve önemli ölçütü kadın olarak görülmelidir. Çünkü annelik rolü kadar kültürel kodları aktarmak “vazifesi” de kadındadır. Kadın manevi alan ve kültürün devamlılığını sağlayandır. Toplumsal değişimin ayarı, değişimin derecelendirilmesi kadının dikkatli biçimde denetlenmesinden geçecektir. Bu nedenle maddi dünyanın dayattıklarına boyun eğmek zorunda kalan erkeklere karşıtlık oluşturacak biçimde kadınların manevi özellikleri ön plana çıkarılır. Çünkü hane dışındaki yeni yaşam koşullarına ayak uydurma zorunluluğu; erkeklerin giyimlerini, yeme alışkanlıklarını, ibadetlerini, sosyal ilişkilerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu tavizler kadınların her şeye rağmen korudukları manevi değerlerle telafi edilmelidir. Kadınlar erkekler gibi olmamalı, onların yapamadıklarını toplum için üstlenmelidirler. Böylece aile hayatının korunması, akrabalar arasında dayanışmanın sağlanması kadınlara layık görülmüş, kadınlara yeni bir toplumsal sorumluluğu üstlenme şerefi verilmiştir (Çakır, 2009:78).

Hane dışındaki mekânlara girmenin ve bu mekânları kullanmanın koşullarıysa asıl olarak kadınlarca değil, erkekler ve onların oluşturdukları bir kurum olan devlet tarafından belirlendi. Kadınların dış mekânlara girişine, genellikle denetimin çeşitli biçimleri aracılık etti. Dış mekâna nereden, ne zaman ve hangi şekilde –giysiyle-girileceği kurala tabi kılındı.

Toplumun, devleti, erkek kültürünü, maneviyatını ve özünü temsil eden bir sembol olarak kadının savunulması, korunması, devletin ve milletin bekası açısından hayati önemde görülüyordu. Kadının bu şekilde simgeleştirilmesi, dini söylemi aşan bir ataerkil geleneğe işaret etmektedir. Bu korunma/savunulma düşüncesi aynı zamanda, kadınların her alanda, eğitim, sosyal, ekonomik ve özellikle cinsel alanda denetim altına alınmasını beraberinde getirir. Bu da kadını özerk bir insan varlığı olarak gören değil, baba ya da kocanın mülkü sayan binlerce yıllık ataerkil bir anlayışa tekabül eder (Çakır, 2009:79).

Uzun yıllar gerilere giden ataerkilliğin oluşturduğu kadın algısı ve imgesi birkaç yılda kırılacak bir sosyolojik gerçeklik değildir. Kadın-mahrem bağlamı yanında kadın-kent bağlamı daha yeni sayılsa da birbirini tamamlar niteliktedir. Bu güçlü bağlamın kırılmasında ya da erimesinde Tanzimat sonrası kadın hareketleri oldukça uzun süren bir mücadeleyi ortaya koymuş ve bugünün kadın-mekân ve kent kültürü-mahrem anlayışlarını hem bağlantı hem de çözülme olarak belirlemiştir. Bunda sadece sosyopolitik bir uygulama değil, kökleri gerilere giden bir hayat örüntüsü ve tarihi nitelikte rol farklılığı etkili olmuştur.

Dolayısıyla tarih boyunca mekânın kadın ve erkek açısından kurgulanması toplumsal rollerin kültürel aktarımıyla ve cinsiyet rollerinin ne kadar içselleştirdiğiyle ilintilidir. Kadının “anne ve eş olarak evine ait olduğu” varsayımı özellikle kadın kimliğinin çekirdeğini oluşturur ve kadını eve/özel alana bağlar ve kamusal alandan uzaklaştırır. Kadınların özne kimliklerinin kurulması ve sürdürülmesinde ev kritik bir öneme sahiptir. Kadınlar gündelik yaşamdaki bireyselliklerini/kimliklerini ev içinde yapıp ettikleriyle -mahremiyeti ne kadar koruduğu, eşine ne kadar sadakat ve ilgi gösterdiği, çocuklarının gündelik ihtiyaçlarını hangi pratikler aracılığıyla sağladığı, komşuluk ve akrabalık ilişkilerini ne kadar dinamik tutabildiği ve eşini ne kadar aile ve toplum içinde temsil edebildiği - ile sağladıkları için mekânsal anlamda ev kadın açısından daha kritik bir öneme sahiptir. 18. yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19. yüzyılın başında tarihsel dönüşümler, özellikle de sanayi devrimi kadını özel alanda tecrit ederek iş yeri ile ev mekânını birbirinden ayırmış. Makineleşmiş fabrikalar ve ev ekonomisinin çöküşü ile birlikte işin kamusal dünyası evin özel dünyasından daha önce hiç olmadığı kadar birbirinden ayrılmıştır. Bu gibi eğilimler, akılcılığı kamusal alanla, akıl dışılığı ve ahlaki özel alan ve kadınla özdeşleştiren aydınlanma düşüncesini desteklemiştir (Donovan 2005:19).

Türk kadın hareketlerinin daha sonraki yıllarda daha da netleşen temel ilkeleri ile Avrupa ve Amerika kadın hareketleri bir söylem bütünlüğü göstermiştir. Ancak, eylem ve uygulamalar alanında Türk kadının konuyu takip etmesi sanayileşme sürecinden Türk toplumunun aldığı nasip kadardır. Bugün kadın haklarında özellikle kent-mekân bağlamında bir geri kalmışlıktan, gecikmeden söz etmek gerekirse bunu sanayileşmenin sosyolojik hayattaki yetersizliğinde de aramak gerekir. Kaldı ki kentleşme olgusunun modern anlamda su yüzüne çıkması da çok eskilere

gitmemektedir. Her ne kadar İstanbul dünyanın en eski kentlerinden biri olsa da İstanbul kentleşmesinin kadın açısından mahiyeti Londra'dan veya Paris'ten biraz daha farklı düşünülmelidir.

19. yüzyıl Amerikan Kadın Hakları Hareketinin önemli liderlerinden biri olan Elisabeth Cady Stanton, ev hayatının çoğunlukla mutlu bir cennet olduğunu reddederek, kadınların korunmaya hemen hemen hiç ihtiyaçları olmadığını iddia eder. Kadınlar güya korundukları dehşetin çoğunu orada yaşarlar (Donovan 2005:44). Bu, aslında mekânsal açıdan bir başka diyalektik süreci karşımıza çıkarır. Şöyle ki, kadın ve kız çocuklarının mahremiyetini koruduğuna inanılan evin ve ailenin içinde yaşadığımız sosyo-kültürel yapının geleneksel örüntüleri tarafından kutsallaştırıldığını, kadının ev içinde kalmasının bu şekilde meşru bir zemine oturtulduğunu görmekteyiz. Kadın açısından benliğin yapılanmasında ve korunmasında ev geleneksel bakış açısına göre kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla geleneksel sosyo-kültürel doku, kadınların mekânsal olarak ev içinde her tür kötülüklerden arındığını ve daha korunmacı bir ortamda yaşamlarını devam ettirdiğini varsayar. Oysaki kentleşme, yoksulluk, işsizlik, göç, boşanma, yaşam koşullarının giderek zorlaşması, kadın ve erkek açısından yaşamsal beklentilerin artması zaman zaman evin kadın açısından “şiddete maruz kaldığı ve temel güvenin zedelendiği mekân” olma gerçeğini de karşımıza çıkarmaktadır. Böyle bir paradoks kadın ve erkeğin mekânsal ayrışmasında cinsiyetçi ideoloji ve otoritenin kaynağının ev içinden yeşerebileceğini de aklımıza getirmektedir.

Tüm bu söylemler ışığında yaklaştığımızda Osmanlı'dan başlayan kadın hareketleri Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın-erkek ikilemi olmaktan çok bir toplum ideolojisi ve sosyo-kültürel kalkınma politikası niteliği göstermiştir. Bu durum mekân kullanımı da dahil kentleşmeyi içine alan sosyolojik bir olgudur. Zamanla bu nitelik bir kadın-erkek ideolojisi ayrımıyla politik argüman halini almış ve farklı sosyolojik tartışmaları doğurmuştur.

Özellikle “kadınların kamusal alana dahil olması” tarihe ve günümüze bakan feministlerin önemli çıkış noktalarından biridir. Ama günümüzde kadınların değişen rollerine ilişkin olarak “içeri” “dışarı” kavramı muğlaklaşmış durumdadır. Yani, tarih boyunca evi kadınların, sokakları ise erkeklerin yeri olarak gören ayrımın sorunlu boyutları ortaya çıkmıştır (Akşit, 2009:8). Dolayısıyla sokak çoğunlukla erkeklerin gündüz ve gece özgürce kullanabildiği, çocukluktan itibaren önce oyunlarla daha sonra ise arkadaş grupları, sokakta yapılan işler, küçük suçlar ya da polis olmak gibi birçok farklı şekilde genellikle erkeklere ait olan bir ortamdır. Kadın ise genelde suçun nesnesi olduğu, sözlü ya da fiziksel tacize uğrayabildiği bir mekân olarak sokak, diğer kurumlarda olan cinsiyetçi ideolojinin tüm yansımalarını göstermektedir (Temizarabacı, 2005:23).

İster geleneksel toplumlarda isterse modern toplumlarda olsun kent kültürü, “erkeklik” ve “dişilik”i toplumsal ve kültürel süreçlerle yeniden inşa etmektedir. Bu açıdan yaklaştığımızda, toplumsal ve kültürel doku belli ön kabulleri de yanına alarak iktidar ve güç ilişkileri ile kadın ve erkeğe belirli mekânlarda gündelik yaşamını sürdürmesine dair ipuçları vermektedir. Kadın her ne kadar kamusal alanda çalışıyor ve daha görünür mesleklerde, karar mercilerinde bulunuyor olsa da zaman ve mekân boyutu kadın için her zaman sınırlandırıcı ve tayin edici olmaktadır.

Kadınlar için, mekânsal açıdan cinsiyetçi ideolojinin ortaya çıkardığı özgürlükler alanı, aynı zamanda kadın açısından, onun evli ya da bekâr, çocuklu ya da çocuksuz, meslek sahibi ya da ev hanımı olup olmadığı, ulaşım serbestliğinden yararlanıp yararlanmadığı (araba sahibi olmak ve kullanmak gibi) ve hangi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel mekânda ikamet ettiği noktasında önemli değişkenlerden de etkilenmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek açısından sorunsal alan olan mekânsal farklılaşma farklı değişkenleri içinde barındırmakta ve gündelik yaşamı her yönüyle etkilemektedir.

4.KENT-MEKÂN-KADIN BAĞLAMINDA BEDEN ALGISI

Toplumsal ilişki ve etkileşimler, bireyin sosyalleştiği gündelik yaşam pratikleri, kültürel söylemler beden ve bedene ilişkin müdahale ve özgürlükler alanını belirler. Kadın ve erkek açısından bedene dışarıdan yapılan müdahale ya da sınırlandırmalar bireyin yetiştiği sosyo-kültürel ortamın içselleştirilmesiyle biçimlenebileceği gibi sınıf, cinsiyet ve iktidar ilişkileri bağlamındaki söylemler aracılığıyla da biçimlenebilir. Bireyin oturup kalkmasından tutun da bir topluluk içinde konuşurken kullandığı beden dili ve giyimine kadar bedene çok farklı müdahale biçimlerini görmek mümkündür. Dolayısıyla beden algısı, bireyin kadın ya da erkek olmasına bağlı olarak sosyal hayatta edindiği bilgi-görgü ve tecrübeleri ile kazandığı süreçlerin toplamından oluşur ve ideolojik aygıtlar ile medyanın söylemleri aracılığıyla da pekiştirilir. Tüm bu değişkenler, kadın ve erkeğin bedene ilişkin anlam dünyalarını şekillendirir. Beden aslında sadece fiziki açıdan değil sosyal yönden de okunması gereken önemli bir varlık alanıdır. Birey bedeni üzerinden kendini ifade etme, toplumda var olma, sosyal ilişki ve etkileşimlerini düzenleme yoluna gider. Sosyal açıdan beden konumlanışı aynı zamanda bireyin kendi gücünü pekiştirip topluma kabul ettirme çabasını da içinde barındırdığı için bu konudaki mücadele biçimi kadın ve erkek açısından eşitsiz bir biçimde belirlenmiştir.

Bu nedenledir ki beden algısının ortaya çıkış sürecinde ve bunun sosyal olarak inşa edilmesinde toplumsal cinsiyetçi yaklaşımların rolü büyüktür. Toplumsal cinsiyet hiyerarşileri, gerçekte toplumsallaşma sürecindeki kadın/erkek rol farkındalığına bağlı olarak oluşur ve mekânın üretimi ve mekân üzerindeki ilişkiler, pratikler toplumsal cinsiyetçi temelde kurulur. Cinslerin toplumsal düzlemde görünürlüğü, cinsiyet kimliğinin toplumdaki yeri, önceliği, mekânsal ayrışımı vs. toplumsal koşullarda tayin edilir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kültürel ve tarihsel durumlara göre değişen, toplumsal mücadele ve müzakereler yoluyla anlam sınırları tayin edilen bir içerik taşıdır.

Toplumsal cinsiyetçi ön kabuller, doğal olarak, kadın-erkek toplumsallığını ve mekân üzerindeki salınımlarını farklı şekillerde kurar. Zira erkek ve kadın rollerindeki farklılık, mekân kullanımında ve birliktelik üniteleri oluşturmada da kendisini gösterir. Erkekler özgü ilişki/iletişim ve de mekânlar ile kadınlara biçilen rol ve statü alanları birbirinden çoğu kez farklıdır. Cinsiyet rolleri açısından katı kodlanmışlığa dayalı kültür ve yapılar; cins ayrımcılığının uç noktalarını hayatın farklı kısımlarında olduğu kadar mekân kullanım göstergelerinde de görmek mümkündür (Aytaç 2007:214-215). Kent-mekân-kadın bağlamında bu gerçeklik tüm açıklığı ile kendini gösteren örnekler vermekle beraber cinsiyete dayalı katı kent-mekân-kadın bağlamının çözülme olanakları sancılar ve çatışmalar yaratır, fakat kentleşme ve roller bütünleşmesi de toplumsal bir gerçeklik olarak karşımızda durur.

Erkeğin oluşturulduğu ve üretildiği mekân olan kahvehanelere “kadın” olarak girmenin ya da tam tersi bir okumayla hanımlar lokaline “erkek” olarak girmenin mahremiyet ihlali şeklinde algılanması cinsiyetçi ayrışmanın mekânsal boyutunu gösterir. Dolayısıyla geleneksel olarak betimlenen cinsiyet rollerine ilişkin ön kabullerde mekânın önemi sosyolojik analizi zorunlu kılmaktadır. Bu noktadan yola çıkıldığında, kadın ve erkeğin cinsiyetin kültürel temsilleriyle toplumda farklı mekânlara yönlendirilmeleri sadece cinsiyete bağlı rol farklılaşması ile açıklanamayacak karmaşık bir olgudur.

Kadınların kamusal mekânlardaki görünmezliği ya da sınırlı temsillerini Fatima Mernisi feminist bir bakışla, erkeklerin kamusal alanı temsil etmelerinden değil, düzenin kadınları güçlü ve tehlikeli varlıklar olarak görmelerinden kaynaklandığını ileri sürer (Aytaç 2007:215). Bu ifade genel bir yargı vermekle beraber, tarih-bugün akışında önemli gelişmelerin ve evrilmelerin olduğunu, en azından Türkiye örneğinde rastlanabilirliğini de akla getirmektedir. Ancak bu evrimi, tüm Türkiye kent mekânları hesaba katıldığında genellemek mümkün değildir.

Kadının bazı kamusal alanlardaki görünmezliği ve gündelik yaşam pratiklerinde farklı mekânsal alanlardan uzaklaştırılmasında “bedensel kimliğin kontrolü” gibi bir gerçekten söz edilebilir. Bu konuda Goffman ve Garfinkel’in çalışmaları ile birçok bakımdan Wittgeinstein’in felsefi düzeyde ortaya koyduğu temalar empirik bir açıklama sunar. Bu çalışmalar, bireyin her toplumsal etkileşim ortamında beden üzerinde kurması gereken kontrolün ne kadar doğrudan, tam ve sonsuz çeşitlilikte olduğunu gösterir. Ayrıca, yetişkin bir birey olmak sadece bu sürekli kontrolü sürdürmek değil, aynı zamanda bunu diğerlerine gösterebilmektir. Kişi bedensel kontrolle ilgili hatalardan kaçınmak veya bu tür olaylar ortaya çıktığında diğerlerine “yanlış” giden bir şey olmadığını hareketleriyle veya çığlık benzeri tepkilerle göstermek durumundadır (Giddens, 2010 :80).

Türk toplumu içinde yoğunluklu olarak geleneksel toplumlarda, mahremiyet beden üzerinden inşa edilmekte ve bireyin sosyal yaşam alanına ilişkin anlam dünyası bunun üzerinden şekillenmektedir. Arkadaşlık seçimi, sosyal faaliyetlere katılım, meslek tercihleri, evlilik kararları geleneksel dokunun izlerini taşımaktadır. Kadının kent gibi kozmopolit mekânlarda kamusal alanda sınırlandırılmasının arkasında yerli “mahrem” kavramı ile alıntı yapılan “bedensel kimliğin kontrolü” kavramlarının paralel işlevleri kendini göstermektedir.

Bedenin rutin kontrolü bireyin gündelik etkileşim ortamlarında koruyucu kozasını sürdürebilmek için merkezi önemdedir. Kişi gündelik koşullarda bedensel yönetimini Goffman’ın “kolay kontrol” adını verdiği davranışı sergileyerek sürdürür. Bedensel deneyimler ve beceriler, bireyin ilgili tehlikeler olarak aldığı şeylerle bağlantılı etkili özelliklerdir. Goffman özetle şöyle yazar: “Günümüzde bireyin kolayca gerçekleştirdiği hemen her etkinlik bazı durumlarda onu gerçekleştirmek için yoğun bir çaba sergilemeyi gerektirir. Yürümek, karşıdan karşıya geçmek, düzgün bir cümle kurmak, giyinmek, ayakkabılarını bağlamak, tablolara sütunlar eklemek- bireyin üzerinde düşünmeden yaptığı, ehliyetli performanslarını mümkün kılan bütün bu rutinler hayatın erken evrelerinde büyük bir emekle edinilen bir öğrenme süreciyle kazanılır.

Yakın dönem sosyal teoride Foucault, bedeni “güç mekânizmaları”yla ilişki içinde analiz eder. Beden güç odağı haline gelir ve dışarıdan “damgalanmak” yerine, modern çağ öncesindeki aksine öz denetime dayalı iç disipline tabi kılınır. Foucault’ya göre disiplin mekânizmaları “itaatkâr bedenler” üretir (Giddens, 2010: 80-81). İtaatkâr bedenlerin tarihi ve güncel kültürel görünüşleri kent-kadın-mekân bağlamında oldukça fazla örneklendirilebilecek bir alan oluşturmaktadır. Toplumsal gerçeklik bu bağlamlarda şekillenerek bugünün hayatına yansiyabilmektedir. Kültürel farklılıklar bu görünüşlerin hem özünü hem de yorumlanmasını farklılaştırmaktadır.

Bireyler gündelik hayatlarının akışı içinde tipik olarak farklı ortamlar ve yerler arasında hareket ettikleri için, hayat tarzlarının sorgulandığı farklı ortamlarda kendilerini rahatsız hissedebilirler (Giddens, 2010:113). Bu nedenle mekânlar, cinsiyet ve ona bağlanan kültürel kodlamalar neticesinde özellikle kadının bedensel kontrole gerek duymadığı, kendini rahat hissedebileceği, gözetlenmediği ve denetim altına alınmadığı bir ortamı sunabilmelidir.

Bu noktada feminist hareketin en önemli taleplerinden biri kendilerinden esirgenen kamusal uzamın (mekânın) geri alınması olacaktır: Erkek mekânlarının “işgali” gecenin geri alınması, kadınların taciz edilmesini engellemek için geceleri sokakların daha iyi aydınlatılması, kamu ulaşım araçlarının araba parklarının daha iyi denetlenmesi bu yoldaki taleplerden bir kaçıdır (Aytaç 2007:216).

5.SONUÇ

Kent mekânları bireyler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin üretildiği, zamanla normalleştirilip kabullenildiği ve kuşaklar boyunca tekrar edildiği sosyolojik bir gerçekliği gündeme getirmektedir. Bu nedenle kent çalışmaları mimari ve antropolojik araştırmaların yanı sıra sosyo-kültürel örüntüler açısından da sosyolojik araştırma zeminini oluşturmaktadır. Çünkü kadın-erkek arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı çatışmalar, farklılaşmalar, fırsatlara erişim boyutunda yaşanan eşitsizlikler kentsel alanın derinlikli bir analizini gerekli kılmaktadır. Bu noktadan yaklaştığımızda çalışmanın temel sorunsalı kentin kültürel çıktılarının bireylerin mekân kullanımını hangi açılardan etkilediği ve kadın-erkek açısından ne tür sorunlar ve kazanımlar doğurduğu konusunu sosyolojik perspektifle analiz etme üzerine kurulmuştur.

Kent yaşamının fiziksel ve sosyal dokusu kadınların mevcut kaynaklara ulaşımını zaman zaman sınırlandırmaktadır. Oysaki kadınlar hem ev içi rollerle üstlenmiş oldukları sorumluluklar hem de kamusal alanda gösterdikleri mücadeleler ekseninde düşünüldüğünde kent yaşamına ve kentsel gelişime katkı sunacak bilgi ve donanıma sahiptir. Kırsal alanda üretimde aktif rol alan kadın kente göçle birlikte yeterli formasyona sahip olamadığı için çalışma yaşamından koparılmakta, mahalle-komşuluk ilişkileri ile evin sarmalandığı sınırlı mekânlarda yaşamak durumunda kalmaktadır. Kentte yaşayan kadın ise kimi zaman eğitim, sağlık ve güvenlik gibi hizmetlerden yeteri kadar yararlanamayınca kalifiye olmayan iş kollarında çalışmak durumunda kalmaktadır. Çünkü kent, kadın açısından sosyal hareketliliğin yatay ve dikey düzlemde gerçekleşmesini engelleyen süreçleri içermektedir. Bu nedenle kentte yaşayan kadınların önemli bir kısmı çocuk, engelli ve yaşlı bakımı sebebiyle kendi evlerinden üretimi yaparak sosyal güvence haklarından yararlanamamakta ev hem ikamet ettiği hem de çalıştığı alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kent, kültürel motifleri ile bireyin anlam dünyasını etkilemekte ve mekânla ilişkisini karmaşık ve devingen bir şekilde biçimlendirmektedir. Özellikle 20. yüzyıl kenti ve kente ilişkin kültürel yapılanma kadın ve erkek açısından keskin bir biçimde farklılaşmış toplumsal cinsiyet rollerini hem yansıtmakta hem de süreğenliğini güçlendirmektedir. Çünkü 20. yüzyılın başlarında kadınların yaşam alanları artan bir biçimde üretken etkinliklerden ayrılarak daha çok ev-içi geleneksel işler ve akraba-komşuluk ilişkileri ile sınırlanmaktaydı. Sosyal yaşam alanındaki kaynaklara erişim ve bu kaynakların kullanımı ise daha çok erkeklerin etkinlik alanını oluşturan kamusal alandı ve kadınların coğrafi mekân ayrışması bu noktada keskinleşiyordu. Söz konusu tablo toplumsal cinsiyetlere özgü mekânsal parçalanmışlığı açıklayabilecek bir resim sunuyordu. Fakat toplumsal ihtiyaçlar ve bunların karşılama gerekliliği kadın-erkek ayrışmasına paralel bütünleşmeyi de zorunlu kılıyordu. Dolayısıyla kadın-erkek rol bütünleşmesi ile kadın ve erkeğin mekân kullanımındaki bütünleşmesi kentleşmenin evrimi ile paralellik göstermekteydi. Bu nedenle hukuki üst yapılar ile gündelik hayatın birlikte şekillendirdiği hak ve hürriyetler, kent-mekân-kadın somutunda farklı ve zengin sosyolojik olgular ile olaylar tonlamasını ortaya koymaktadır. Kadının kent mekânında erkeğe oranla geri koşunda kalması ya da bırakılması bir tür beden üzerinden kadının denetimi anlamına gelmektedir.

Kadının kent mekânında bu denetiminin arkasında itaatkâr kadın davranışı ve mahrem kavramlarının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadın hareketlerinin feminist ve hak arayışlı yöntemleri bu kontrol edici yapıların ötelenerek toplumda kent-mekân-kadın bağlamında bir özgürlükler alanına dönmesi ile gerçekleşecektir. Bununla birlikte kadınların kentsel yaşam imkânları ve bunların kullanılabilirliğine ilişkin haklarını öğrenmek açısından yerel yönetimlerin desteğini de yanlarına almaları önem arz etmektedir. Özellikle aidiyet duygusunu mekân açısından ev içerisinden inşa eden kadın; meslek, sosyal faaliyet, eğitim, eğlence-dinlenme alanları gibi gündelik yaşamın sunduğu fırsatlara karşı da aidiyet duygusu geliştirebilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akşit, E. E. (2009). "Haydi Kızlar Okula: Kızların Eğitimi, Kadınların Bilgisi ve Kamusal Alan Tartışmaları", **Toplum ve Bilim**, 114, 7-26.
- Alkan, A. (2009). "Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek", **Cins Cins Mekân**, (Der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Aytaç, Ö. (2007). "Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 17/2, 1199-226.
- Bora, A. (2011). **Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S. (2009). "Osmanlı'da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller", **Cins Cins Mekân**, (Der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Cantek, F.Ş., Ulutaş, Ç.Ü., Çakmak S. (2014). "Evin İçindeki Sokak, sokağın içindeki ev: Kamusal ile özel "ara"sında kalanlar, **Kenarın Kitabı**, (Der.F. Şenol Cantek), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Donovan, J. (2005). **Feminist Teori**, (Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek ve F. Sayılan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2010). **Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, (Çev. Ü. Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul.
- Kaypak, Ş. (2015). "Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın ve Kentli Hakları", (Ed. G. Ağrıdağ), **Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları**, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
- Şengül, H. T. (2014). "Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi", **1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim**, (Der. F. Alpkaya ve B. Duru), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Temizarabacı, Y. (2005). **Ütopyanın Kadınları-Kadınların Ütopyası**, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Tuncer, S. (2015). "Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi", **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, 2(2), ss.30-58, <https://doi.org/10.17572/mj2015.2.3058>